

Gullinnløsningen

Taler

Johan Ludwig Mowinckel

Dato

27 april 1928

Omstendigheter

Foredrag i Stortinget

- 1 Under debatten om ministeriet Hornsruds erklæring uttalte den daværende stats- og finansminister følgende: «Vanskeligheten har vi foran oss, og jeg skal varsle den nye regjering om, at vanskelighetene står på trappene oppe i finansdepartementet eller hos regjeringschefen, når han trer til - vanskelighetene
- 5 melder sig akkurat i samme time. » Ingen spådom kunde være sannere, både om vanskelighetene i sin almindelighet og at de konsentrerer sig på trappene hos finansministeren. For det har i sannhet vært de økonomiske spørsmål, som fra det øieblikk, regjeringen trådte til og til idag, har spilt den største rolle for regjeringens virksomhet, voldt den de fleste bekymringer og stillet størst krav til
- 10 dens ro og besluttsomhet. Det har ikke vært nogen lett kamp; ofte har vi hatt følelsen av, at vi har kjempet mot onde jetter, som har gjort, hvad de kunde for å undergrave regjeringens bestrebelser for å skape ro og tillit omkring vårt pengevesen og vårt bankvesen.
- 15 Man skulde kanskje ha ventet, at et parti, som netop selv hadde sittet med regjeringsmakten og som gjennom sin stats- og finansminister hadde gitt et så tydelig uttrykk for forståelsen av de vanskeligheter, sone ville møte den nye regjering, hadde ydet nogen bistand til å overvinne disse vanskeligheter, som jo i virkeligheten var vanskeligheter, som angikk ikke et enkelt parti eller en enkelt
- 20 regjering, men det hele land. Har nu det vært tilfelle? Nei. Jeg har jo ofte i mitt politiske liv vært vidne til, at politiske motstandere angriper hverandre nær sagt med alle midler, og jeg kan meget godt forstå den bitterhet, den vrede, som arbeiderpartiet satt inne med efter det, som var skjedd. Jeg hadde ikke ventet, at den nye regjering egentlig skulde bli tatt på med silkehansker, men
- 25 arbeiderpartiet rørte i sin vrede ved forhold, som ikke først og fremst gikk ut over den nye regjering, men som i virkeligheten gikk ut over det hele land og ikke minst ut over det arbeidende folks interesser. Det gjorde nemlig, hvad det

kunde for å undergrave tilliten til vårt økonomiske system, det gjorde, hvad det kunde for å holde uroen, mistilliten, tvilen ved like. Det gikk så vidt, at i tale, i brosjyrer utlevertes bankene til folks mistillit og det banker, hvorom ikke minst de menn, som hadde sittet i arbeiderregjeringen, meget vel visste, at den tvil, den usikkerhet, som var omkring disse banker, ikke på nogen måte var begrunnet. Den nye regjering blev betegnet ved uttrykk, som ikke egentlig kan kalles velvillige, og jeg var derfor litt overrasket idag over å høre, hvor fintfølende, hvor sart hr. Madsen var like overfor pressen, når det gjaldt hans egen person. Jeg tror, hr. Madsen skulde slå litt op i sitt eget partis presse i de siste måneder, da vil han kanskje se, at den presse ikke egentlig tar med silkepoter på politiske motstandere.

40

Den nye regjering blev fra første stund av karakterisert som «bankkapitalens lakeier», den nye ministersjef var ikke annet enn en «påholden penn», hvormed diktatoren, illgjerningsmannen Rygg skrev sine ildebokstaver over dette ulykkelige folks skjebne, og dog visste de folk, som satt i arbeiderregjeringen, hvorom det dreiet sig. Den «lydighet», som den nye regjering viste like overfor disse spørsmål, ganske den samme lydighet har arbeiderregjeringen vist - eller la mig heller bruke et annet ord, som i denne forbindelse hos mig virker bedre og sannere, ikke lydighet, men lydhørhet.

Straks arbeiderregjeringen blev dannet, stod den like overfor meget vanskelige spørsmål med hensyn til vårt bankvesen. Viste nu arbeiderregjeringen disse spørsmål fra sig, fordi det gjaldt en «kommando fra bankkapitalen», fordi den vilde ikke være et «lydig» redskap? Nei, den tok dem op med den største oppmerksomhet til overveielse, og, den tok dem op med den største velvilje. Det eneste møte som jeg for min part deltok i angående den såkalte «innskuddscentral», var et møte hvori også statsminister Hornsrud deltok. Og med det største alvor, med den største forståelse av situasjonens vanskelighet, blev dette spørsmål drøftet - ikke som parti mot parti, men ut fra rent saklige grunner, - og statsminister Hornsrud kom da straks med en betenkelighet, ikke like overfor selve prinsippet om en innskuddscentral, men like overfor spørsmålet om statsgaranti. Direktør Rygg vil kunne bevidne, at da han på et noget tidligere tidspunkt - ganske tilfeldig, kan jeg gjerne si - talte til mig om det arbeide, som Lykkes regjering hadde fått igangsatt for å drøfte spørsmålene om en almindelig lettelse av banksituasjonen, og nevnte det forslag om innskuddscentral som var på tale, reiste jeg straks betenkelighet mot statsgaranti. Imidlertid blev stillingen i så henseende ganske avgjørende, da den nye regjeringssjef erklærte, at nogen

statsgaranti vilde han ikke være med på. Man var derfor i dette møte enig om at forslaget måtte søkes fremmet uten statsgaranti. Arbeiderregjeringens lydighet, eller lydhørhet, viser sig nu i det som følger.

Finansdepartementet under hr. Hornsruds ledelse forbereder, som enhver annen regjering vilde ha gjort, forslaget om en innskuddscentral, og departementet, som jo har lagt det hele foran oss i Ot. med. nr. 5, forteller meget saklig, hvorledes departementet under hr. Hornsruds ledelse på grunnlag av den innstilling som forelå fra vedkommende komité utarbeidet et utkast til proposisjon, «hvorfor forslaget om statsgaranti for innskuddscentralen blev sløifet, mens der på den annen side blev tilknyttet et forslag om opprettelse av et stortingsvalgt bankråd med det formål å følge utviklingen i landets bank- og pengevesen samt virksomheten i innskuddscentralen og garantifondene.» Og i selve utkastet til proposisjon uttaler finansdepartementet sig nærmere om dette spørsmål. «Departementet» heter det, «er enig med den sakkyndige komité i, at det under de nuværende vanskelige økonomiske forhold er nødvendig å etablere en organisasjon av bankenes likvide midler for derigjennem å søke å komme igjennem den gjenstående del av deflasjonstiden på best mulig måte. Der er her - som sterkt fremhevet av komiteen - ikke tale om nogen støtteaksjon i de tidligere kjente former. Det er ikke meningen kunstig å opretholde banker, der ved uheldige disposisjoner har lidt så store tap, at der kan herske tvil om deres godhet. Det er kun de utvilsomt gode og levedyktige banker, hvis fortsatte frie virksomhet er av avgjørende betydning for landets arbeids- og næringsliv, som foranstaltningen tar sikte på.»

«Departementet har heller ikke noget vesentlig å bemerke til komiteens forslag, der synes å betegne en brukbar løsning av de vanskeligheter, som deflasjonens gjennomførelse stiller våre banker. Man har dog betenkeligheter ved komiteens forslag om, at staten skal garantere de innskudd, som innskuddscentralen mottar. Det er visstnok så, som også komiteen gjør opmerksom på, at en sådan garanti nærmest blir av formell art, idet innskuddscentralen er således opbygget og støttet av garantifondene, likesom den må antas å ville bli ledet med sådan omtanke og forsiktighet, at der er liten grunn til å frykte for, at garantien vil medføre ansvar for staten.» Men «departementet under sin nuværende chef er, prinsipiell motstander av at staten eller samfundet skal overta en sådan garanti.» Derfor vil departementet ikke være med på statsgaranti. Ved siden av innskuddscentralen foreslår Hornsrud som før nevnt opprettelse av et bankråd, som skulde bestå av 7 stortingsvalgte medlemmer, en fra Norges Banks

direksjon og en tjenestemann ved Bank- og sparebankspeksjonen. Imidlertid viste det sig, da denne proposisjon kom til regjeringen, at der blandt dennes øvrige medlemmer var adskillig tvil om betimeligheten av dette skritt. Der gjorde sig, som det heter, «særdeles sterke betenkeligheter gjeldende,» og, 110 efterat departementet «under disse omstendigheter» hadde funnet å burde inhente uttalelser fra endel på området spesielt sakkyndige videnskapsmenn, og disse uttalelser inneholdt en skarp kritikk av det foreliggende forslag, lot departementet saken falle.

115

Jeg har tatt dette frem av den grunn, at spørsmålet om en innskuddscentral har i den agitasjon, som fra arbeiderpartienes side har vært ført mot den nuværende regjering, spillet en ganske betydelig rolle. Det var i dette krav om en innskuddscentral, het det, at bankkapitalen sterkest prøvet å øve trykk på 120 arbeiderregjeringen, og det var nettop i motstanden mot denne innskuddscentral, at arbeiderregjeringen viste i hvor høi grad den var i besittelse av en utilnærmelig dyd. Nu fremgår det av den Odelstingsmeddelelse, som jeg nettop har referert, at dyden ikke var så sterk. Det var andre grunner, og ikke minst de saklige uttalelser fra de sakkyndige, som stanset innskuddscentralen.

125 Hvis på samme måte som arbeiderregjeringen venstreregjeringens dyd skal måles på dens stilling til innskuddscentralen, så er jo forholdet det, at venstreregjeringen ikke på nogen måte eller i nogen form har tatt spørsmålet om innskuddscentral op. Det var nemlig andre problemer som frembød sig for venstreregjeringen. Jeg kan ikke tenke mig en falskere klage enn denne, at 130 venstreregjeringen skulde være bankkapitalens lydige tjener. På samme måte som arbeiderregjeringen saklig, rolig, og interessert i forståelse av hvad dette gjaldt, tok innskuddscentralspørsmålet op til drøftelse, tok selvfølgelig også venstreregjeringen op de problemer til drøftelse, som banket så sterkt på dens port i form av nervøsitet omkring vårt bank- og pengevesen. Men det er så langt 135 fra at det i den situasjon, som var tilstede omkring venstreregjeringens dannelse og efter arbeiderregjeringens fall, var bankkapitalen, finanskapitalen som øvet trykk at man nærmere kan si at stillingen var den, at bankene, finanskapitalen var trykkets gjenstand og befant sig i den største engstelse, fordi den almindelige opinion, sparernes store mengde, var blitt urolig og voldte engstelse omkring 140 hele vårt bankvesen. Det var ikke de ledende bankmenn som viste nervøsitet, men det var de, som til syvende og sist bygger op hele vårt bankvesen, de tusener av sparere rundt omkring i by og på land, som begynte å vise stigende nervøsitet, en nervøsitet som gjorde regjeringen engstelig. På samme måte som arbeiderregjeringen, straks den trådte til, blev engstelig for disse fenomener og

søkte å bekjempe dem, på samme måte måtte enhver regjering bli engstelig og forsøke å bekjempe de fenomener det her gjaldt, fordi det var fenomener som kunde bli til den største fare for samfundet.

- 150 I dette lys må i grunnen også valutapolitikken sees. Hva var årsaken til at statsminister Hornsrud, straks han trådte til, sendte ut en erklæring om valutapolitikken? Var det ikke fordi han med det ansvar, som han og hans regjering hadde fått for landets pengepolitikk følte at her var noget han måtte være opmerksom på, noget han måtte være redd for? Og hva gikk denne
- 155 erklæring ut på? Jeg har citert den før, men jeg vil citere dens springende punkt idag igjen, fordi når man hører den erklæring, dens springende punkt, så kan det ikke være mulig, til tross for all hr. Madsens veltalenhet og til tross for de flinke penner, som leder «Arbeiderbladet» - det kan ikke være mulig å bortforklare det som den erklæring sier. Den sier: «Når imidlertid kronen nu er ført op mot
- 160 paritet, vil en ny svingning i kronekursen bringe uoverstigelige vanskeligheter. Det er derfor min mening, at den nye nedgang må avverges.» «Må avverges»! Ministeriet Hornsrud vilde ikke rolig sitte og se at kronen blev angrepet og at den falt, nei det vilde «avverge» en ny nedgang. Og på et annet tidspunkt i vårt siste års økonomiske historie, da arbeiderpartiet også følte sig stående likeoverfor
- 165 ansvar, nemlig kort efter valgene ihøst, da arbeiderpartiet var kommet inn som et sterkt og mektig parti - det sterkeste i Stortinget - og måtte være forberedt på at det skulde få ansvar for landets pengepolitikk, da sendte det ut en erklæring, som faller meget nær den erklæring som statsminister Hornsrud sendte ut, da han blev finansminister. Også den erklæring vil jeg citere - skjønt jeg har citert
- 170 den før fordi heller ikke den skal det lykkes å bortforklare. I den erklæring heter det: «Vi er enig i at kronen ikke igjen slippes nedover, det vilde bety en så alvorlig utvidelse av den ulykkelige økonomiske krise, og det bør landet spares for. I den utstrekning arbeiderpartiet måtte få innflytelse på spørsmålet, skal der gjøres alt mulig for å forhindre en ny kronespekulasjon og denne gang i fall.»
- 175 Sammenlign disse uttalelser med arbeiderpartiets stilling idag!

- Kan man forklare det som skjedde efterat arbeiderregjeringen var falt, kan man forklare det som da skjedde innen arbeiderpartiet som annet enn en taktisk bevegelse, som gikk ut på, at i det øieblikk partiet var kommet utenfor ansvaret,
- 180 da var det ikke lenger så farlig med hvorledes det gikk. Ja, vi hadde ofte en følelse, når vi leste arbeiderpartiets presse, eller vi leste referater av partiledernes foredrag, at partiet ikke bare så likegyldig på, hvorledes det gikk, men at det likefrem ønsket at det skulde gå galt. For det var så langt fra at det i sine taler

185 bidrog til at stemningen skulde være objektiv og nøytral, at det tvertimot i høi grad bidrog til å øke den uro, den ophisselse omkring vårt pengevesen, som nårsomhelst, hvis den ikke kunde stanses, vilde bragt landet i fordervelse. Venstre var «et redskap for bankdiktaturet», het det, det var «privatinteressene som hadde krevet en lydig regjering», som var «villig til å gå storfinansens
190 ærende». Det var direktør Rygg i Norges bank, som på egne og kollegers vegne dikterte venstres fører, det han hadde å gjøre, Mowinckel «holdt bare i chefdirektørens penneskraft». Jeg kunde citere i hele kveld, men da en stor del av Stortingets medlemmer har lest og hørt den agitasjon, som har vært drevet i de siste måneder er det ganske overflødig. Det som jeg i grunnen har forundret mig
195 over og det som jeg kan si jeg har beundret, det er at folkets sunde sans har vært så sterk og så god, at vi til tross for denne sanseløse agitasjon omkring vårt pengevesen dog har holdt stillingen så godt som den har vært holdt.

Og alt dette fra arbeiderpartiets side blev ledsaget av et meget velvillig
200 akkompagnement fra bondepartiet. Hvor bondepartiet kunde slippe til og dets presse hadde noget å si, het det, at man måtte ingen tillit ha til kronen; den kunde ikke holdes; den stod ustøtt; hele vårt lands finansielle og økonomiske stilling var slik, at kronen måtte gå nedover, og bondepartiet vilde ha den nedover. Møter og resolusjoner blev laget, møter som dels krevet kronens verdi
205 nedskåret til 24 - altså som hr. Moseid idag - dels endog til 28 for pund sterling. Det bare undrer mig at man ikke krevet den ned til 30 eller 50 eller helt vekk som den tyske mark i sin tid. Da kunde folk innbilde sig eller bli innbildt at de var fri for enhver forpliktelse. Jeg må tenke på at da Abraham Berge i 1924 stod på Kongsvinger, nevnte han som eksempel på hvor dårlig vi her i landet var
210 stillet, at mens man der hvor han talte måtte betale 32 kroner for et pund sterling - altså for en myntsort som hadde en viss bestemt og stor internasjonal kjøpeevne - så behøvde man bare å reise et kvarter over på den annen side av grensen, så kunde man få det samme pund sterling for 18.20 kroner. Han betegnet dette som både litt av en skam, men fremfor alt som en storulykke for
215 vårt land, og man skulde tro at den opfatning var den rette. Det at man har en mynt som man har vært vant til i normale tider er i besittelse av en viss internasjonal kjøpeevne, en viss internasjonal bytteverdi, det, at denne mynt synker ned til bare å bli verdt en brøkdel av hva den tidligere har vært verdt, det har aldri nogensinne vært betegnet som en lykke, aller minst for et land som har
220 så stort behov for et internasjonalt byttemiddel som Norge, fordi det trenger så meget utenfra. Derfor vandt den almindelig gjenklang den beklagelse som dengang blev fremholdt overfor den lave krone. Jeg husker så godt at da i året

1924 venstreregjeringen blev dannet efter Abraham Berges fall, var der en
225 almindelig advarsel i motstandernes presse mot den nye regjering, fordi den
sikkert vilde bidra til at kronen falt ennu dypere. Nu er forholdene snudd om.
Nu ønsker man sig tilbake til de lykkelige dager da pund sterling og dollar var
dyrest mulig. Nu sier man ikke at det er en skam og en ulykke at pund sterling
230 koster 32 i Norge, mens det koster 18 i Sverige. Nei, nu synes man det er en
skam og skade at pund sterling er like billig her som i Sverige, og nu påberoper
man sig den svenske lærde Cassel, som kom til Norge for å fortelle at vi var ikke
så gode som de andre nordiske land; vi maktet aldri å bringe vår krone op på
samme nivå som den svenske! Det var likeoverfor denne lærde at bankdirektør
Rygg sa bestemt og fast: Den norske krone skal op på samme nivå som tidligere.

235

Der er en ting i hele denne agitasjon mot regjeringens valutapolitikk jeg ikke
forstår, og som kan formes i spørsmålet: Hvor er den nasjonale æresfølelse? Og
her gjelder ikke den nasjonale æresfølelse deklamasjoner, mer eller mindre
abstrakte begreper, men her gjelder den et ganske konkret begrep: Skal vi betale
240 hvad vi skylder eller skal vi ikke betale hvad vi skylder? Kan vi betale hvad vi
skylder eller kan vi ikke? Vi som mener at vi kan, vi sier også at vi vil.

Når ikke bondepartiets resolusjoner gikk ut på kronenedskjæring, så gjaldt de
utsettelse. I den forbindelse citerte hr. Madsen i formiddag noget så pussig at det
245 ikke bør glemmes. Det var hvad «Nationen» skrev om alle - ja de var ikke så
mange - disse resolusjoner om utsettelse. «Nationen» skrev at «det er bra, men
det var vel så riktig om disse anmodninger fikk den form at man støttet
bondegruppens krav om denne utsettelse», for «det er bondegruppen som har
funnet på dette». Tenk for en ære for bondegruppen at den har «funnet på»
250 det! Vær derfor så vennlig å la resolusjonene gå til bondegruppen! Ingen andre
må konkurrere om dette påfunn, at man skal utsette innløsningen av våre sedler
til tross for at riksbanken mener det motsatte! Dette har bondegruppen patent
på!

255 Hvilken art av utsettelse var det her tale om? Var det hr. Moseids utsettelse i det
blå eller den konkrete utsettelse til gjeldstrykk-kommisjonen hadde avgitt sin
innstilling? Det var den siste, det var den utsettelse det gjaldt. «Nationen» sa
uttrykkelig: Det gjelder «utsettelse til gjeldstrykk-kommisjonen er ferdig med
sitt arbeide», og «for denne utsettelse» - altså denne, ikke hr. Moseids - «er der
260 et sterkt flertall i Stortinget». Men det er jo arbeiderpartiets forslag idag, og det
stemmer ikke bondepartiet for. Der synes ikke å herske full og absolutt klarhet.

Ønskene går nok i samme retning, men det skorter øiensynlig på evne og vilje.

265 Det hr. Moseid foreslår, er dog ikke egentlig utsettelse, det er i virkeligheten kronenedskjæring. Og hvad slags kronenedskjæring? Hr. Moseid er naturligvis klar over at hans forslag vil medføre et øieblikkelig kronefall, men han er visselig ikke klar over av hvad art det kronefall vil bli, for var han klar over det vilde han ikke ha fremsatt det mest kuriøse forslag som jeg for min part har sett i denne

270 materie, og som gjør at jeg ikke tror hr. Mosetid har trådt sine økonomiske barnesko! For hvad foreslår han? Jo, han forutsetter et kronefall; men så skal regjeringen stå parat, den skal så å si stå ferdig med sprøitene. Når ilden er påtendt ved hr. Moseids forslag, skal man la det brenne. La brenne, det er bare bra det! - sier hr. Moseid - inntil det kommer til nr. 24, da må det bli stans! Da

275 skal sprøitene brukes! Og hr. Moseid har den mest barnslige tro på at det vil lykkes. Det er den letteste sak av verden at vår krone rutsjer nedover under den storm som vil følge hr. Moseids forslag, det har ingen ting å si, for ved 24 slæes døren igjen: Ingen mere igjennem! Og hvis regjeringen ikke skulde klare det, så står Stortinget beredt. - Det står i selve forslaget, at regjeringen skal bemyndiges til å stabilisere kronen på 24, og umiddelbart efter skal Stortinget «treffe de

280 nødvendige forføininger for å gullfeste kronen på det ovennevnte nivå». Det hele er som fot i hose! Tenke sig til at det har vi ikke visst før, at man med valutapolitikk kan innrette sig akkurat som man vil! Når man bare har et forlag fra hr. Moseid, en regjering og et storting, er man absolutt herre over disse ting!

285 Her spiller ikke internasjonale forhold inn, her spiller ikke almindelige økonomiske lover inn, det hele er det letteste av verden: Et forslag fra hr. Moseid vedtas, og man er fullt herre over disse bevegelser! Er det ikke kjedelig, at hr. Moseid ved krisens begynnelse i 1919 eller 1920 ikke kunde ha ledet vår finanspolitikk slik at vi i tide hadde kunnet gripe inn og fått dette utmerkede

290 middel: At man rent mekanisk stopper kronebevegelsen der hvor man helst vil stoppe?

Man skulde ikke tro at det var voksne folk som fingret med disse spørsmål!

295 Taler jeg nu hen i vær og vind? Har jeg ingen erfaring for dette som jeg sier, at man ved et forslag som hr. Moseids løser en storm som man ikke kan stanse? Er det bare påstander fra min side? Å nei, vi har da virkelig, om ikke før, så i det siste halve år hatt visse erfaringer for hvor ømtålelige disse forhold er. Bare stortingsvalget, bare den omstendighet at hr. Moseid kom i flertall i denne

300 forsamling var nok til å bringe en uro på valutamarkedet, som man ikke skulde

tro at det navn og det parti var tilstrekkelig til å bringe. Men det er sannhet, og den uro var så stor at både bondepartiets fører og arbeiderpartiets hovedorgan straks måtte rykke ut med beroligende erklæringer. Så stor påkjenning var der på kronen og vår valuta i løpet av de første uker, efterat hr. Moseid og hr. Madsen hadde fått kombinert flertall i denne forsamling* og så sterkt følte de selv ansvaret, at de begge forsøkte sig med beroligende midler. Og vi har sett det samme siden også: Vi har sett det under nervøsiteten omkring arbeiderregjeringen, og vi har sett det - det høres utrolig - men vi har sett det i de dager da bondepartiet og arbeiderpartiet slo sig sammen om ensidig å sammensette gjeldstrykk-kommisjonen. Disse forhold som det her gjelder, de stemninger og kretser som berøres, er så nervøse og så ømfintlige, at de straks i denne sammenslutning så en fare for den valutapolitikk som fører mot trygghet og paritet. Og man merket det til og med under behandlingen av hr. Moseids forslag om å utrede spørsmålet om en lovfestet rentemargin, og man har merket det i de siste dager. Frykten for at her, tross alt, skal skje noget galt gjør folk så nervøse, at de i disse dager i temmelig stor utstrekning sikrer sig fremmed valuta. Men så lite har denne forsamlings medlemmer, i hvert fall nogen av dem, lært, at der fremsettes slike forslag som hr. Moseids! Eller forslag som arbeiderpartiets, som vil at man rolig skal vente inntil gjeldstrykk-kommisjonen er ferdig med sitt arbeide! Eller forslag som hr. Sæters om et almindelig moratorium for dem som skylder penger i Småbrukerbanken, i Fiskeribanken og i Hypotekbanken! Og det forslag fremkommer midt under gjeldstrykk-kommisjonens arbeide, den gjeldstrykk-kommisjon som er nedsatt på arbeiderpartiets initiativ, og som arbeiderpartiet og bondepartiet har slått sig sammen om å få flertall i, - nettop under dens arbeide fremkommer et slikt konkret forslag, som går ut fra at landets jordbrukerstand og fiskerbefolkning ikke kan betale sine forpliktelser. Forslagsstilleren tenker ikke på hvilke følger det kan ha at Norges storting - hvis et sådant forslag blir vedtatt - forutsetter at endog vår Hypotekbanks skyldnere ikke kan betale sine forpliktelser, men må ha moratorium. Og dog vet man, at Hypotekbankens skyldnere er hele vår stolte og dyktige jordbrukerstand, som mere enn gjerne vil betale sine forpliktelser! Det er på denne stand man vil sette det skammens merke, at den må ha moratorium hvor det gjelder dens faste gjeld. Hvad den virkelig nødlidende skyldner angår - det vet forslagsstilleren like godt som jeg - hersker der ikke delte meninger om at man skal søke å hjelpe dem som uforskyldt er kommet op i vanskeligheter, og at denne hjelp først og fremst må konsentrere sig om småbrukere, som på et ugunstig tidspunkt har fått lån som ikke lenger står i forhold til deres eiendommers verdi. Undersøkelsen av den individuelle gjeld, det er nettop det som er gjeldstrykk-kommisjonens opgave,

og som er møtt med sympati og forståelse og tilslutning fra alle uten hensyn til parti. Jeg behøver i denne forbindelse ikke nevne det overbud som min elskverdige kollega hr. Åse fra Bergen har gjort; for like så litt som jeg tror at hr. Sæters forslag kan være riktig vel overveiet, er jeg ganske sikker på at hr. Åses forslag ikke er det.

Hvad er nu følgen blitt av denne negative - jeg kan gjerne si destruktive - politikk på vårt pengevesens område som bondepartiet og arbeiderpartiet i disse måneder har drevet? Det er blitt pengeknaphet, det er blitt dyrere penger, det er blitt diskontoforhøielse. Og det skyldes så visst ikke disse to partier at pengemarkedet blev såvidt lettet at man kunde gå en halv prosent ned med diskontoen. Det skyldes den sunnhet og styrke som der tross alt hersker i disse forhold over hele landet. Men det kan man være sikker på at fortsetter disse partier som de har begynt vil det vare nokså lenge før en ny diskontonedsettelse kan finne sted. Det er i grunnen på mange måter trist at der skal herske denne bitre motsetning om dette spørsmål, som jo ikke på nogen måte hadde vært partiet, ut fra hvad det parti gjentagne ganger har erklært, ikke burde være deltagere i.

La oss nu se f. eks. på forholdene i Danmark. Jeg vet meget vel at for Danmark var der i valutaspørsmålet et overmåte vanskelig problem, nemlig Sønderjylland, hvor en hel ny landsdel blev overtatt på et tidspunkt da den danske krone endnu befant sig under inflasjonens tegn og hvor en mengde bønder - alle bønder som eiet gård - måtte komme op i meget store vanskeligheter, også derved at det sønderjydske landbruk var anderledes innstillet enn det øvrige danske landbruk. Det sønderjydske landbruk hadde jo vært vant til å operere med Tyskland som et innenlandsk marked. Tyskland blev nu lukket, og det sønderjydske landbruk skulde i en håndvending slå om på det danske frihandelssystem. Dette ved siden av en verdilav krone for eiendommene måtte volde og har voldt de aller største vanskeligheter, men vanskeligheter som dog ikke - såvidt jeg har sett - nogensinne har fått Danmark inn på den tanke å skulle nedskrive den krone som det gullfestet for noget over et år siden. Da Danmark i desember 1926 gullfestet sin krone til pari, blev forslaget om dette fremlagt av en venstreregjering, hvilket jo i Danmark vel nærmest kan sammenlignes med en bondepartiregjering her, og dette forslag blev møtt med tilslutning fra samtlige partier. Stauning, det socialdemokratiske partis fører, erklærte at «dette lovforslag fortsetter på naturlig måte den utvikling der innleddedes med valutaloven av 1924, og efter at det i løpet av den siden da forløpne tid er

380 lykkedes å gjenerhverve kronens gamle verdi, er det naturlig å skride til
gjeninnførelse av gullinnløseligheten, som nasjonalbanken har vært fritatt for i
en rekke av år siden krigens utbrudd.» Den tidligere socialdemokratiske
regjerings finansminister Bramsnes uttalte at han «på sitt partis vegne kunde
tilsi støtte til hurtig gjennomførelse av dette lovforslag i uforandret skikkelse».
385 Og endelig det radikale parti - som nærmest svarer til vårt venstre, og som i
Danmark var det parti som hadde hatt de største tvil om paripolitikken -det
partis ordfører Brandes uttalte i Landstinget at han kunde «på sitt partis vegne
gi tilslutning til lovforslaget i dets nuværende form, idet forslaget betyr at
parikronen nu endelig fastslåes, og jeg vil uttrykke min glede over at dette nu er
390 skjedd. Der har vært ført en ikke ringe kamp for at vi kunde komme derhen, og
når det nu endelig lykkes, forekommer det mig at der både for samfundet og for
den enkelte borgers skyld vil være god grunn til å hilse dette resultat med glede».

395 Nu kunde man si at Norges forhold til sin krone er meget ugunstigere idag enn
Danmarks var til sin. Men det fremgår jo med all ønskelig tydelighet av de tall
som er forelagt i stortingsmeddelelsen at så ikke er tilfelle. Alt tyder i grunnen på
at vi så å si ganske automatisk skulde ha glidd inn i gullkronen som en selvfølge.
Allerede i februar 1927 uttalte direktør Rygg at man måtte se snarest å nå frem
400 til en endelig ordning. «Det er maktpåliggende at så skjer, man kan ikke forsvare
å trekke det lenger ut. Men» - heter det i denne uttalelse - «før der blir foretatt
nogen legalisering av parikronen er det imidlertid av betydning at ordningen har
festnet sig i faktisk henseende og holdt sig gjennom nogen tid.» Samtlige
direksjonens medlemmer var på det nevnte tidspunkt enige om at man så snart
405 som gjørlig måtte gå til gullinnløsning. Med hensyn til den tid som hertil vilde
kreves gjorde der sig en meningsforskjell gjeldende. Et medlem av direksjonen
ønsket at kursen hurtigst mulig blev drevet op til pari, mens de øvrige
medlemmer anså det ønskelig at der blev gitt nogen tid til anpassning.

410 Den tale, som direktør Rygg holdt i februar ifjor, var jo ikke holdt for lukkede
dører, det var en offentlig tale kjent av alle. Norges banks politikk i disse år har i
det hele tatt ikke vært ført bak lukkede dører. Ingen hadde visselig i februar
måned ifjor tenkt sig at det vilde ta så lang tid, før man nådde frem til
gullinnløsningens virkelighet. Kursen har jo i hele 1927 vist en sjelden stabilitet,
415 og den har mer enn noget annet vist, at Norges bank hadde det fulle
herredømme over vår krone. Fra kr. 19,02 pr. pund sterling i januar 1927 steg
kronen uten nevneverdig tilbakeslag jevnt opover til 18,34 i desember 1927, og i

prosent av pari etter New York-noteringer steg den fra 95,21 pst. til 99,33 av sin
420 gullverdi. Hva vil man i det hele tatt mere, hvis man mener det alvorlig med at
en riksbank, så snart den dertil har evne, skal gå over til å innløse de veksler den
er pliktig til å innløse, eller hvis man mener det alvorlig med at et land skal, når
det kan, svare sine forpliktelser? Ja men, heter det i «Arbeiderbladet», vi vil at
kronen skal «stå på egne ben» gjennom et lengere tidsrum, den skal være falt til
425 ro «i sitt eget naturlige leie». Men må man ikke si, at den har stått ganske støtt
på sine ben, når kursen i et og et halvt år - for helt fra november ifjor er der liten
svingning i kursen - har vært trygg og pålitelig, og må man ikke si, at leiet er
forholdsvis naturlig, når kronen i et så langt tidsrum har befunnet sig så nær pari
som her har vært tilfelle? Og det har ikke kostet nevneverdige anstrengelser, - jeg
430 understreker nevneverdige; for det har kostet anstrengelser. Der har vært
påkjenning gang på gang, det har jeg tidligere nevnt. Men det er det å merke ved
denne påkjenning, og det skal man være opmerksom på, at påkjenningen
praktisk talt hver gang ikke har skyldtes direkte økonomiske årsaker, men den
har skyldtes psykologiske. Den økonomiske stilling i landet omkring kronen,
435 den har i virkeligheten vært så sund og god og så tilpasset, at hadde ikke disse
psykologiske momenter, som jeg her har nevnt, kommet til, vilde kronen
utvilsomt kunne vært ført op til pari allerede ifjor høst uten noen nevneverdig
smertefornemmelse med hensyn til selve overgangen. Det er disse psykologiske
forhold som nettop gjør at man er blitt tvungen til å se på den endelige
440 gullfestning med noget andre øine enn tidligere. Personlig trodde jeg at det vilde
ta nogen tid, noget lengere tid enn det nu har tatt, men da hadde jeg også trodd,
at man vilde glidd inn i gullfestelsen ganske umerkelig. Nu er forholdet
imidlertid blitt det, at fra å være, som det har vært i mange år for Norges Bank
og for oss, som har hyldet paripolitikken, et mål, som man skulde strebe hen til
445 med den hurtighet som forholdene tilsa, er det i det siste halve år, eller kanskje i
kortere tid enn det, ikke alene blitt et mål, - ja kanskje ikke først og fremst et mål;
men det er likefrem blitt et middel, et middel til å tilveiebringe den ro omkring
vår verdimåler som er nødvendig for et sunt arbeids- og forretningsliv.

450 I virkeligheten hadde næringslivet i det store og hele vært tvunget til å tilpasse sig
etter paripolitikken allerede i løpet av fjoråret. Vi erindrer bruddet høsten 1926,
det voldsomme brudd som kostet staten og Norges Bank millioner og som man
nu ofte beklager. Jeg vil gjerne dertil parentetisk si, at jeg tror ikke de mange
millioner kan sies å være helt bortkastet. Den ro, som i sommermånedene ved
455 hjelp av denne aksjon fra statens og Norges banks side blev tilveiebragt om vår
krone, hadde en stor betydning, fordi den skaffet en dessverre for kort hvile,

men dog nogen hvile efter alle de rystelser som hadde funnet sted ved den sterke stigning vinteren og våren 1926. Feilen var, at man ikke maktet eller ikke fant å kunne holde ut. Det har jeg i grunnen alltid syntes var en viss svakhet, at ikke Norges Bank og regjeringen, når det var kommet så langt og stod som det stod, holdt noget lengere ut. Men jeg er utenforstående i denne forbindelse og har derfor ikke rett til å kritisere. Der var vel mange forhold som gjorde at det ikke lot sig gjøre. Og det som videre har skjedd har kanskje vist, at til syvende og sist var det det rette.

Nu, næringslivet hadde, som sagt, i 1927 i det store og hele tatt tillempet sig på grunnlag av en fast verdimåler og denne verdimåler det regnet med lå faktisk talt på paripunktet. Alle som gjorde innkjøp eller som beregnet utsalg regnet med parikronen og følte det som en stor lettelse, som en fordel, at de endelig hadde fått en verdimåler som de mente å kunne stole på, inntil den psykologiske uro optrådte omkring høstens valg og hvad dermed fulgte. Da kom der et nytt uromoment ved kronen, som hittil hadde vært ukjent, et uromoment, som ikke lå i økonomiske forhold eller i spekulasjon, men simpelthen i en ubegrunnet eller ubegrunnelig - man kan si en lett forklarlig - frykt for, hvad der vilde komme til å skje med den politiske konstellasjon som efter valgene kunde danne sig her i Stortinget, og denne uro hadde de slemmeste virkninger på kronen og omkring vårt bankvesen.

Vårt bankvesen vil jeg si et lite ord om i denne forbindelse, fordi der også om det har vært drevet en ondsinnet agitasjon. Enhver husker nervøsiteten omkring Den norske Creditbank. Alle, som kjente litt til disse forhold, som gjennom bankinspeksjonen hadde fått opplysninger om dette bankinstitutt, visste, at det i virkeligheten er et av de sterkeste, de sundeste og best funderte her i landet. Men hvad hjalp det? Det beste pengeinstitutt kan snakkes til døde, og snakket gikk. Så blev der truffet en ordning til styrkelse av denne banks likviditet. Til tross for at jeg er regjeringens sjef, kjenner jeg ikke stort til denne ordning; jeg kjenner i grunnen svært lite til den, jeg bare vet, at den er rent forretningsmessig, at den er etablert under et samarbeide mellem Norges bank, Den norske Creditbank og en av disse to bankers, ja jeg kan si en av vårt lands eldste forbindelser i utlandet, Hambros bank i London, og at den er fullt verdig det gentlemanssyn i forretningslivet som hersker i de kretser det her er tale om, og ikke minst de institutter det her gjelder. Det har vært sagt gang på gang, og det sies i det uendelige, at dette engagement, denne ordning, har kostet Norge noget. Norge har måttet gi avkall på visse ting, det ikke burde gi avkall på. Der skal f. eks.

gjennom dette engagement ha vært fremtvunget en gullinnløsning, som ellers ikke hadde funnet sted. Nu er dette gang på gang dementert; men det later til, at der er visse usannheter, som ikke kan slås riktig ihjel. Når selv hr. Madsen, som
500 er medlem av finanskomiteen, hvis formann søkte finansministeren for å få rede på disse forhold og fikk fullt tilfredsstillende opplysninger, som han bragte videre til finanskomiteen - når selv finanskomiteens medlem hr. Madsen idag kan stå og fingre med dette, som om der var noget, som behøvde å skjules, forstår man, at det ikke er overflødig, at jeg atter igjen bestemt dementerer disse rykter. Der
505 har i det hele tatt ikke på nogen måte eller ved nogen leilighet fra noget utenlandsk hold vært stillet betingelser med hensyn til den pengepolitikk eller den bankpolitikk, som har vært fulgt av Norges bank og av den norske regjering. I den henseende kan man føle sig ganske rolig.

510 Forholdet var altså det, at denne psykologiske uro, uroen omkring vårt pengevesen og våre banker, gjorde, at gullfestelsen av vår krone ikke lenger bare var et mål, men et middel; man måtte tilveiebringe absolutt sikkerhet for, at vår verdimåler nu var å stole på. Denne sikkerhet var tilsynelatende tilveiebragt, før uroen begynte; nu var den der ikke lenger. Derfor var det nødvendig å
515 tilveiebringe den, fordi selve uroen kostet oss så meget. Stadig var der på engstelig hold tilbøielighet til å føre penger ut, fordi man ikke stolte på den norske verdimåler, og enhver kan si sig selv, hvad det betyr for et land, at der ikke innen landets egne grenser er tillit til landets egne penger. Det er ikke ganske små summer, som på denne måte er strømmet ut, og i stadig stigende
520 utstrekning kan komme til å strømme ut. Følgelig fant regjeringen, at dette måtte der bli slutt på. Er det ikke merkelig, at i denne bestrebelse for å gullfeste kronen, for å hindre et nytt fall, for å motsette sig ny spekulasjon, finner vi som våre motstandere ikke alene bondepartiet, men vi finner også arbeiderpartiet, til tross for at arbeiderpartiet, så høitidelig som det kan sies av et politisk parti, har
525 erklært gjennom sitt hovedorgan og gjennom sin statsminister, at det vil «gjøre alt mulig for ikke å slippe kronen nedover igjen.» og «for å hindre en ny kronespekulasjon og denne gang i fall».

530 Den fysiske gullfestning var nu blitt en nødvendighet; men man har bebreidet regjeringen den måte, hvorpå den har gått frem for å sette dette sitt syn, denne sin vilje igjennem. Når der er falt litt mere ro over sinnene, vil man forstå, at denne fremgangsmåte var den eneste riktige og forsvarlige. Den var også den mest hensynsfulle like overfor Stortinget. Nu kan det høres, som om jeg sier noget, som Stortinget vil føle sig støtt over, og mene, at det er det motsatte av

hensynsfullt å gi det bare 14 dager til å avgjøre en så viktig sak. Men sådan som stillingen var omkring vår krone, er der ingen tvil om - det taler erfaringen for, det taler vårt kjennskap til disse ting om - at hvis regjeringen var gått til Stortinget og, uten tidsfrist, hadde bedt om bemyndigelse til å utferdige en
540 resolusjon om gullfestning av kronen, så vilde uroen omkring kronen som følge av hele den politiske konstellasjon blitt så stor at det er et spørsmål om det da hadde blitt nogen krone igjen å gullfeste når saken var kommet tilbake til regjeringen. Derfor er det jeg sier det var hensynsfullt like overfor Stortinget, at regjeringen brukte en fremgangsmåte som først og fremst innskrenket den tid
545 innen hvilken saken måtte avgjøres, men som samtidig førte med sig at regjeringen så å si holdt sin hånd over kronen i den tid den var under behandling i Stortinget. Stortinget kunde derved behandle denne sak helt rolig og objektivt uten den innflytelse som det vilde hatt på opfatningen om det skulde ha blitt fall i kronen i denne tid. Nu har kronen uten nevneverdige ofre vært holdt rolig
550 i denne tid. Stortinget står i enhver henseende fritt. Det kan anmode regjeringen om å forandre den kongelige resolusjon. Den nye regjering, som da må tre til, vil ha den fordel at kronen ikke er falt under den tid resolusjonen og meddelelsen lå i Stortinget, og den kan så å si begynne på sund basis med de reformer som den tror er gagnlige. Og de to partier som mener at de nettop på dette område kan
555 gjøre det bedre enn den nuværende regjering, må ikke komme og si til oss at de er stillet i en tvangssituasjon. De har flertall til å føre den politikk som de synes er riktig, og så sant som de synes den er riktig for landet, må de føre den! Men den nuværende regjering går straks, fordi den vil anse det som da skjer for noget som i sine følger vil vise sig å være det mest skjebnesvangre for vårt land av alt
560 det som er skjedd siden vi blev et fritt folk.

Den nuværende regjering mener at det å få en trygg verdimåler på paripunktet, det er ikke alene til ære for vårt land, det er ikke alene en ting som hilses med
honnør av alle land som setter pris på et folk som er sig sitt ansvar bevisst, men
565 det er også til direkte gagn for vårt lands næringsliv. Allerede den fasthet, hvormed denne politikk har vært fulgt, har ført til direkte, håndgripelige resultater for vårt næringsliv. Det er ikke tvil underkastet at til tross for de vanskeligheter som vi alle kjenner til og alle vet er til stede i store
jordbrukskretser og som regjeringen gjerne vil søke avhjulpet, gjerne vil at staten
570 skal ofre noget for å få avhjulpet, er vårt næringsliv for øvrig idag sundere og bedre orientert enn det har vært på lenge. Det er en viss lyst til nye tiltak som er uhyre gledelig, og det tiltak som ikke sist, men først kommer det arbeidende folk til gode. Er det ikke ganske betegnende at jernskibsbyggeriene og jernindustrien,

575 som har ligget så langt og så lenge nede, nu begynner å vise nogen bevegelse
igjen? Og det er også ganske betegnende og gledelig, at den mann hvis navn man
fortrinsvis knytter sammen med gullet - en ærefull sammenknytning efter min
opfatning, men efter manges opfatning en sammenknytning til spott og hån -
den mann hvis navn er knyttet ærefullt til gullet, den mann knytter i disse dager
580 også sitt navn til jernet.

Det viser sig at den politikk som bevisst har vært ført av Norges bank og av
regjeringen, den går ikke ut på å rive ned. Den går ut på å bygge op, og den går
ut på å bygge op på en sund og hederlig basis som kan føre vårt land virkelig og
585 sunt fremover.

Kilde

Universitetsbiblioteket i Bergen, oodo11446

590

Emner

Foredrag, Gull, Valuta

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/gullinnlosningen>

595

600

605

610